

Posudek na bakalářskou práci

„Myslím, tedy jsem“, tedy nejsem šílenec – cogito a šílenství

Vypracoval: Pavel Lněnička

Předložená bakalářská práce je podle mého názoru brilantní. Autor se zde vrací ke starému a známému filosofickému sporu mezi Derridou a Foucaultem ohledně statusu šílenství v Descartových *Meditacích*. Základní otázka je jasně zformulována v úvodu (s. 7): mohl by Descartes ke svému „*cogito sum*“ dodat „tedy nejsem šílenec“? Autor pečlivě znovu pročítá jak Foucaultovu *Historii šílenství* (a to včetně kontextu, ve kterém se pasáž o Descartovi objevuje), tak Derridovu kritiku, ale také a především samotné Descartovy texty (a to nejen *Meditace*), a stále výrazněji se přiklání v dotyčné polemice na Derridovu stranu, třebaže obezřetně a oprávněně poznamenává, že „je (...) těžké rozsoudit, který z myslitelů má pravdu“ (43). Je to skutečně těžké zejména vzhledem k rozdílnosti metody, záběru a stylu obou filosofů: Foucault vykresluje rozsáhlou historickou fresku, ve které má odkaz k Descartovu textu statusu jakéhosi exempla, zatímco Derridovou doménou je minuciózní interpretace filosofických textů, ona „malá pedagogika“, jak to Foucault pohrdavě nazve ve své odpovědi Derridovi. Autorovy argumenty, založené skutečně na důkladném pročtení a pochopení textů všech zúčastněných (včetně Descarta), jsou ovšem nanejvýš přesvědčivé, a zvláště přesvědčivý je exkurs k *Rozpravě*, kde se celkem bez nejednoznačnosti tvrdí, že i šílenec je tvor myslící (s. 46), a „Derridova interpretace cogita je tudíž správná (...), protože by se šílenství rovnalo nemožnosti myslet“. Totéž platí o pasáži z *Dioptriky*, kde jsou sen a šílenství postaveny do úzkého vztahu (což by opět zpochybňovalo Foucaultovu interpretaci).

Protože nechci tuto vynikající práci nějak pedantsky „posuzovat“, navrhu některá témata k diskusi. Pokud se skutečně držíme pouze textu *Meditací*, přece jen se nějak nemohu zbavit dojmu, že na onom slavném Descartově výkřiku – „Oni jsou choromyslní a já bych se zdál neméně nepřičetný, kdybych si z nich vzal příklad“¹ – je cosi znepokojivého. Derrida to (v autorově podání) interpretuje jen jako „jakousi metaforu mířenou na čtenáře... slovní obrat, hyperbolu“ (s. 32). Dobrá, může to tak skutečně být. Na druhou stranu kdo rozsoudí, jestli to skutečně je pouhá hyperbola, a zadruhé, nejsou dokonce – nebo možná zejména – takového hyperboly něčím příznakové? Tím se dostáváme k Derridově tezi, že šílenství je vpuštěno do myšlení v podobě hypotézy zlého démona (srov. s. 40 i jinde). Opravdu? Zlý démon je právě hypotéza, utvořená *myslícím* subjektem (který tuto chvíli jistě ještě neví, že cogito mu poskytne apodiktické východisko, nicméně bezesporu už myslí). Tato hypotéza je uvedena slovy „budu tedy předpokládat... *supponam igitur non optimum Deum*“; skoro bych si myslel, že tady může mít Foucault trochu pravdu (ten Foucault, kterého autor cituje v angličtině na s. 43) – předpokládání, vytváření hypotéz je aktem myslícího subjektu, zatímco ti blázni, zmiňovaní o něco dřív, si *skutečně* myslí, že jsou králové atd. (pokud tedy dotyčný text nečteme právě jako hyperbolu, jako jakýsi stylizovaný vnitřní monolog, což je, podotýkám, asi zcela přípustná četba). Autor píše: „Zároveň Descartes na konci První meditace zpochybňuje, a to zcela zpochybňuje, ne jen ‚jako‘, že nemá ruce, oči, maso, krev a ani žádný smysl“ (42). Descartes ovšem píše: „*Considerabo me ipsum tanquam manus non habentem* atd.“ Mně by se v tomto případě zdálo, že ono šílenství, které přichází s hypotézou zlého démona, je skutečně trochu něco jiného než oni šílenci, které Descartes smete ze stolu se slovy „ale to

¹ V českém překladu je možná expresivita latinského textu trochu oslabena. Descartes píše: „*Sed amentes sunt isti...*“ – „ale to jsou blázni...“, jako by se trochu divil, že by ho vůbec něco takového mohlo napadnout. Z toho ale pramení právě nejednoznačnost této pasáže; může se jednat o stylizovaný údiv, o stylizovaný hlas jakéhosi „běžného mínění“, které nemusí být míněním Descartovým. Když už chceme slovíčkařit, za zmínku stojí i to, že Descartovi blázni o sobě soustavně či setrvale (*constanter*) tvrdí, že jsou ze skla... nebyl by to náznak toho, že to šílenství je něco jiného než sen?

jsou blázní...“ Neříkám to vůbec proto, že bych měl pochybnosti o autorových závěrech, ale jen proto, že mi dotyčná problematika připadá skutečně velmi složitá a nejednoznačná – onu pasáž lze skutečně číst různě a podle toho, jakou četbu zvolíme, má pravdu buď Foucault, nebo Derrida.

Ohledně Derridovy kritiky „archeologie mlčení“ mám také své pochybnosti (autor naopak píše, že „Derrida je vůči tomuto projektu oprávněně skeptický“, s. 13), ale to se týká Derridy, nikoli předložené práce, takže to zde nemá cenu řešit a můžeme o tom debatovat u obhajoby, pokud bude čas.

Celá práce, jak už jsem řekl, je výborná. Tu a tam nějaká drobná neobratná formulace nebo gramatická chyba („Descartes se dopouští diskontinuity“, s. 7; „to, že se tomu tak dělo“, s. 11; „objektem Derridovi ostré kritiky“, s. 13, atd.). Výborné jsou i obecné poznámky k *Historii šílenství* (tragická vs kritická zkušenost šílenství).

Poznámka bibliografická: autor se průběžně odvolává na pozoruhodný článek Miloše Kriššáka, v češtině bych ovšem upozornil i na existenci neméně pozoruhodného textu Karla Theina „Descartes, Foucault, Derrida. Spor o šílenství v první Meditaci“ (*Filosofický časopis* 2/2010), který do dotyčné záležitosti vnáší mnoho světla.

Práci jednoznačně navrhuji hodnotit jako **výbornou**.

Praha, 19. 8. 2024 Josef Fulka